

Conceptwetsvoorstel 29-10-2008

Wijziging van het Wetboek van Strafvordering tot vastlegging van het recht op bronbescherming bij vrije nieuwsgaring (Wet bronbescherming in strafzaken)

VOORSTEL VAN WET

Wij Beatrix, bij de gratie Gods, Koningin der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:
Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat het wenselijk is aanvullende bepalingen op te nemen in het Wetboek van Strafvordering ter vastlegging van het recht op bronbescherming bij vrije nieuwsgaring in een democratische samenleving en tot aanpassing van de regeling tot gijzeling van getuigen;
Zo is het, dat Wij, de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

ARTIKEL I

Het Wetboek van Strafvordering wordt als volgt gewijzigd:

A

Na artikel 218 wordt ingevoegd artikel 218a dat luidt:

Artikel 218a

1. Getuigen aan wie in het kader van beroepsmatige berichtgeving of daarop gerichte informatievergaring dan wel van berichtgeving in het kader van deelname aan het publieke debat gegevens zijn toevertrouwd, kunnen zich verschonen van het afleggen van een verklaring of van het beantwoorden van bepaalde vragen over de herkomst van die gegevens.
2. De rechter-commissaris kan het beroep van de getuige bedoeld in het eerste lid afwijzen indien hij oordeelt dat bij het onbeantwoord

blijven van vragen aan een zwaarderwegend maatschappelijk belang een onevenredig grote schade zou worden toegebracht.

B

Aan artikel 222 worden na het tweede lid twee leden toegevoegd die luiden:

3. Indien het bevel tot gijzeling door de RC is gegeven ten aanzien van de personen bedoeld in artikel 218 en 218a, heft de rechtbank het bevel op of zij beveelt de gijzeling van de betrokken getuige voor ten hoogste zes dagen. Dit bevel kan een maal met tien dagen worden verlengd.
4. De rechtbank kan zich bij de beslissing tot verlenging op grond van het derde lid laten voorlichten door een vertegenwoordiger van de beroepsgroep, waartoe de getuige behoort, en deze desgeraden als deskundige oproepen.

C

Na artikel 294 wordt ingevoegd artikel 294a dat luidt:

Artikel 294a

1. Indien de rechtbank het beroep van de getuige op verschoning op grond van artikel 218 of 218a afwijst, kan zij, indien dit dringend noodzakelijk is voor het onderzoek, diens gijzeling bevelen voor ten hoogste zes dagen. Tegen dit bevel staat geen rechtsmiddel open.
2. Het bevel tot gijzeling kan worden verlengd met ten hoogste tien dagen; de rechtbank stelt voorafgaand aan haar beslissing de officier van justitie, de verdachte en de getuige in de gelegenheid zich uit te laten over de wenselijkheid van verlenging. Artikel 222, vierde lid, is van overeenkomstige toepassing.
3. Binnen drie dagen nadat het bevel tot verlenging van de gijzeling door de rechtbank is gegeven kan de getuige hoger beroep instellen bij het gerechtshof. De termijn van artikel 408, eerste lid, is niet van toepassing.
4. Indien het bevel tot gijzeling op grond van het tweede lid wordt verlengd door het gerechtshof, kan de getuige binnen drie dagen nadat het bevel is gegeven, tegen deze beslissing beroep instellen bij de Hoge Raad.

ARTIKEL II

Deze wet kan worden aangehaald als Wet bronbescherming in strafzaken.

ARTIKEL III

Deze wet treedt in werking op een bij koninklijk besluit te bepalen tijdstip.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Justitie,

Memorie van toelichting

1. Inleiding

Dit wetsvoorstel strekt tot vastlegging van het recht op bronbescherming, waarop journalisten volgens de uitleg van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens (hierna EHRM) van artikel 10 Europese Verdrag ter bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM) als onderdeel van de vrijheid van meningsuiting in een democratische samenleving recht hebben.

Met dit wetsvoorstel komt een voorlopig einde aan een langdurige discussie over het opnemen van een vorm van verschoningsrecht voor journalisten in het Wetboek van Strafvordering. Op 4 mei 1993 is door het toenmalige lid van de Tweede Kamer, de heer Jurgens, het initiatiefwetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering in verband met de bescherming van journalistieke bronnen, en bij journalisten aanwezige informatie met het oog op openbaarmaking aanwezige informatie (journalistiek privilege) (Kamerstukken II 1992/93, 32 133) ingediend. Bij brief van 2 maart 2005 is aan de Tweede Kamer bericht dat het wetsvoorstel werd ingetrokken (Kamerstukken II 1992/93, 32 133, nr. 9). De schriftelijke voorbereiding van het wetsvoorstel was toen geheel afgerond, maar tot een mondelinge behandeling is het niet gekomen. Naar aanleiding van de uitspraak van het EHRM op 22 november 2007 in de zaak Voskuil, waarin een schending van artikel 10 van het EVRM werd vastgesteld, heb ik toegezegd een wettelijke regeling terzake in voorbereiding te nemen. Met dit wetsvoorstel geef ik uitvoering aan deze toezegging, gedaan tijdens het Algemeen Overleg met de Tweede Kamer op 5 december 2007 (Kamerstukken II 2007/08 31 200 VI, nr. 104. p. 7).

In het arrest Goodwin van 27 maart 1996, NJ 1996, 571, heeft het EHRM zich op het standpunt gesteld dat aan journalisten geen volledig verschoningsrecht toekomt, maar dat zij vanwege het belang van de vrijheid van meningsuiting en de persvrijheid in een democratische samenleving onder omstandigheden wel aanspraak kunnen maken op een recht op bronbescherming. Dit recht is evenwel niet absoluut, en kan door een ander zwaarderwegend belang opzij worden gezet. De Hoge Raad heeft in zijn arrest van 10 mei 1996, NJ 1996, 578, overwogen dat dit EHRM-arrest meebrengt dat moet worden aanvaard dat uit artikel 10, eerste lid, EVRM volgt dat een journalist zich in beginsel mag verschonen van het beantwoorden van een vraag, indien hij daardoor het bekend worden van zijn bron zou riskeren. De rechter behoeft dit beroep echter niet te honoreren wanneer hij van oordeel is dat in de bijzondere omstandigheden

van het gegeven geval openbaring van die bron in een democratische samenleving noodzakelijk is met het oog op een of meer in artikel 10, tweede lid, EVRM genoemde belangen: nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van gezondheid en de goede zeden. Het gaat hier om een afweging van uiteenlopende belangen, waarbij op voorhand noch een vast gewicht noch een rangorde van die belangen kan worden vastgesteld.

Met het arrest in de zaak Goodwin en de wijze waarop de Hoge Raad daaraan in zijn hiervoor genoemde arrest van 10 mei 1996 voor het Nederlandse recht betekenis heeft toegekend, was de aanleiding voor het wetsvoorstel in belangrijke mate weggenomen. De Hoge Raad had in eerdere arresten (voor het laatst HR 11 november 1977, NJ 1978, 379) uitgesproken dat de stelling dat de journalist een verschoningsrecht toekomt in haar algemeenheid niet kon worden aanvaard, waarbij evenwel werd gerefereerd aan het belang van vrije nieuwsgaring. De jurisprudentie na 1996 laat een gevarieerd beeld zien, waarin de Hoge Raad het in 1996 uiteengezette kader nauwgezet toepast (zie voor een overzicht: C.H. Brants- Het journalistiek privilege: hoe zinvol en wenselijk is een wettelijke regeling?, *Delikt en Delinkwent* 2008, blz. 327-355, en C.H. Brants en T. Spronken – Het professionele verschoningsrecht in Nederland, preadvies voor de Nederlands-Vlaamse vereniging voor strafrecht, blz. 19-23, 2006, Utrecht). In 2001 kwam een Commissie van de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) tot de conclusie dat zij wetgeving met betrekking tot het oproepen van de journalist als getuige niet meer noodzakelijk achtte, maar zij vroeg wel aandacht voor een door haar bespeurde tendens dat justitie zich in toenemende mate toegang tot strafvorderlijke gegevens verschafte door toepassing van dwangmiddelen tegen journalisten. In het bijzonder werd gewezen op de inbeslagneming van geluids- en beeldopnamen bij openbare orde-verstoringen. In 2007 is door de NVJ mede naar aanleiding van de EHRM-uitspraak in de zaak Voskuil aangedrongen op het tot stand brengen van een wettelijke regeling. In 2001 is door het College van procureurs-generaal een aanwijzing vastgesteld met betrekking tot de toepassing van dwangmiddelen bij journalisten. Deze diende ter vervanging van de toen bestaande circulaire van de Minister van Justitie van 1988: Leidraad over de positie van de pers bij politieoptreden. In deze aanwijzing wordt uitgegaan van het door de Hoge Raad vastgestelde toetsingskader van de vrijheid van meningsuiting en het belang van de persvrijheid in een democratische samenleving enerzijds en de belangen genoemd in artikel 10, tweede lid, EVRM die uitzonderingen op dit recht mogelijk maken anderzijds. In deze aanwijzing is het geldende beleid ten aanzien van optreden tegen journalisten met

inbegrip van de toepassing van dwangmiddelen tegen journalisten, zoals het thans wordt uitgevoerd, neergelegd.

Over de contouren van dit wetsvoorstel heb ik overleg gepleegd met vertegenwoordigers van de NVJ en van het Genootschap van Hoofdredacteuren en naderhand over een eerder concept van dit wetsvoorstel. Hierover zal eveneens het oordeel van de vaste adviesorganen uit de strafrechtspleging worden ingewonnen: de Raad voor de rechtspraak, de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, het College van procureurs-generaal, de Nederlandse Orde van Advocaten en de Raad van Hoofdcommissarissen. Uitkomst consultatie PM.

2. Reikwijdte van het wetsvoorstel

De betekenis van artikel 10 EVRM voor de strafrechtspleging en de aard van de beperkingen die aan de vrije media kunnen worden gesteld kan als volgt worden samengevat. In de eerste plaats wordt de vrijheid van informatievergaring gezien als een onlosmakelijk aspect van de vrijheid van meningsuiting, zodat de beperkingen die daaraan worden gesteld gelden als beperkingen op die vrijheid. In de tweede plaats kan door het stellen van die beperkingen een belemmering worden opgeworpen voor de media om datgene te publiceren wat zij in het kader van het publieke debat noodzakelijk achten (vgl. Algemene beschouwingen bij het onderzoek ter terechtzitting, Melai - Commentaar op het Wetboek van Strafvordering, p. 188-192).

In de discussie over de wenselijkheid van een wettelijke regeling zijn twee belangrijke onderwerpen telkens aan de orde gesteld en besproken. Het betreft dan de uitwerking van het begrip bronbescherming in relatie tot de inbreuken die daarop mogen worden gemaakt. In confesso is immers dat het recht op bronbescherming geen absoluut recht is, en dat het gaat om de normering van de gevallen waarin daarop op grond van de in artikel 10, tweede lid, EVRM genoemde belangen inbreuk kan worden gemaakt. In de eerste plaats betreft het de vraag aan wie het recht op bronbescherming toekomt, met als belangrijkste onderdeel of het begrip "journalist" nader moet worden omschreven. In de tweede plaats gaat het om de vraag of kan worden aangegeven of en ten aanzien van welke delicten een uitzondering op het recht op bronbescherming mogelijk is.

Ten slotte wordt nog kort ingegaan op de noodzaak van aanpassing van de regeling van de toepassing van dwangmiddelen omdat het recht op bronbescherming daarin zou doorwerken (bijvoorbeeld door inbeslagneming van informatie bij redacties of het afluisteren van mediacontacten).

a. Omschrijving van journalist

Omdat het huidige artikel 218 bepaalt dat verschoningsrecht toekomt aan degene die uit hoofde van zijn stand, beroep of ambt tot geheimhouding is verplicht ten aanzien van gegevens die hem in die hoedanigheid zijn toevertrouwd, is van de aanvang kwestieus geweest of de journalist kon worden toegevoegd aan het klassieke kwartet van erkende geheimhouders: advocaten, notarissen, artsen en geestelijken. Van oudsher is daarbij gewezen op belangrijke kenmerken van het beroep van journalist, waardoor het zich in belangrijke mate van de drie eerstgenoemde beroepen onderscheidt. Het betreft a) de vrije toegang tot het beroep (een ieder kan zich zonder vooropleiding of diploma journalist noemen), b) het is in hoofdzaak geen vertrouwensberoep (het is juist gericht op openbaarmaking en niet op geheimhouding), en c) de beroepsuitoefenaren zijn niet onderworpen aan tuchtrecht (de Raad voor de Journalistiek is geen tuchtcollege). In het schriftelijk en mondeling overleg met de Tweede Kamer is van verschillende zijde en invalshoek gevraagd om een omschrijving van de beroepsgroep, waarbij ook twijfel is uitgesproken over de haalbaarheid van een dergelijke omschrijving. Eerder is eveneens bezien welke regelingen in Duitsland en België van kracht waren, teneinde daaraan wellicht inzichten te ontleen voor de Nederlandse regeling. Op grond van het navolgende heb ik afgezien van een strikte omlijning van het begrip “journalist” mede tegen de achtergrond van de betekenis die aan in artikel 10 EVRM en artikel van de Grondwet toekomt.

Uit de jurisprudentie van het EHRM kan niet zonder meer worden afgeleid wie als journalist kan worden aangemerkt. Brants (DD 2008, blz. 346) merkt hierover op: ”Uitgangspunt bij de afweging of de vrijheden en privileges, die samen de democratische betekenis van de uitingsvrijheid bepalen, dusdanig in strijd komen met andere belangen dat overheidsinmenging gerechtvaardigd is, blijft het belang van de gepubliceerde informatie voor het publieke debat. Hoewel het meestal om journalisten in de gebruikelijke betekenis zal gaan, is participatie in dat debat niet aan hen voorbehouden. Het is de strekking van de participatie – de bijdrage aan het debat – niet de hoedanigheid van de participant die de reikwijdte van de bescherming van artikel 10 bepaalt.” Uit de jurisprudentie van het EHRM valt in zekere zin af te leiden dat het recht op bronbescherming - uitgaande van de verwezenlijking van de informerende en controlerende functie van de media - voornamelijk van belang is voor de zogenaamde “serieuze journalistiek” en in het verlengde daarvan voor de deelnemer aan het publieke debat. Anderzijds heeft het EHRM ook uitgesproken dat het niet aan het Hof is, noch aan de nationale rechter is ”to

substitute their own views for those of the press as to what technique of reporting should be adopted by journalists”.

Bij de beoordeling van de vraag of terecht op een beroep op bronbescherming is gedaan heeft het EHRM verwezen naar bepaalde normen waaraan degene die zich op dit recht beroept gehouden is “in a manner consistent with its obligations and responsibilities to impart information and ideas on all matters of public interests”. Het EHRM heeft niet gespecificeerd welke normen dit precies zijn, maar te denken valt hierbij aan bepaalde ethische beroepsregels van de journalistiek inzake het streven naar waarheidsgetrouwe en objectieve informatievoorziening (is een bewering van een journalist behoorlijk onderbouwd, is informatie nagetrokken en wordt zij uit andere bronnen bevestigd, is hoor en wederhoor toegepast). Hiervan kan evenwel niet worden gezegd dat zij door alle journalisten in brede kring worden onderschreven; dat geldt in het bijzonder voor het recht op hoor en wederhoor.

In het onderhavige voorstel is ervoor gekozen te volstaan met een zakelijke beschrijving van de activiteit van de journalist, waarvoor bronbescherming nodig is: het gaat om gegevens die hem zijn toevertrouwd in de uitoefening van zijn beroep, in het bijzonder bij het verzamelen van informatie met het oog op berichtgeving. In deze bewoordingen ligt de nadruk op het feitelijk gebeuren, waarvoor bescherming of de mogelijkheid van geheimhouding is bedoeld. Die bescherming geldt zowel de verstrekker van de gegevens als wel degene aan wie hij deze verstrekt. Het recht op bronbescherming komt volgens dit wetsvoorstel eveneens toe aan degene die in het kader van berichtgeving deelneemt aan het publieke debat. Zodra deze in de media van zijn recht op vrije meningsuiting gebruik maakt, is het mogelijk dat hij bijdraagt aan de informerende en controlerende functie van die media. Het EHRM hecht grote waarde aan de belangrijke functie van de media in een democratische samenleving om ook voor de overheid onwelgevallige informatie in de openbaarheid te brengen. Het belang van de persvrijheid vergt dat het aan de kaak stellen van bepaalde misstanden gepaard moet gaan met een zekere vrijwaring van de bron, omdat deze zwaarwegende en eigen redenen kan hebben om niet als zodanig te worden herkend. Deze redenen kunnen legitiem zijn (de vrees voor ontslag, het verlies van promotiekansen of van klandizie) of niet terecht (het afschermen van de verkoop van vertrouwelijke informatie). Het recht op bronbescherming verschaft aan de te beschermen bron evenwel slechts relatieve bescherming. Zijn civielrechtelijke aansprakelijkheid bij voorbeeld jegens zijn werk- of opdrachtgever wegens schending van vertrouwen of contract blijft onverlet. Ook indien uit andere hoofde blijkt dat betrokkene opzettelijk en wederrechtelijk zijn wettelijke geheimhoudingsplicht heeft geschonden, kan terzake vervolging worden ingesteld. Het verweer dat als

klokkenluider zou zijn gehandeld, kan in dat kader worden gevoerd. Het belang van deze regeling is evenwel dat via het horen van de journalist als getuige in een strafzaak niet rechtstreeks een verklaring over de herkomst van de informatie kan worden afgedwongen, maar dat de rechter(-commissaris) de in het geding zijnde belangen afweegt. Voorts aan de journalist wordt bescherming geboden doordat ook in zijn geval de rechter afweegt of hij zich terecht op bronbescherming beroept en daarmee een vervolging wegens het weigeren van een getuigenverklaring of gijzeling kan voorkomen.

In de thans voorgestelde omschrijving is ervan uitgegaan dat het recht op bronbescherming toekomt aan degene die zich beroepsmatig bezighoudt met berichtgeving of in het kader van berichtgeving deelneemt aan het publieke debat. Dit sluit voor een belangrijk deel aan bij de definitie in de bestaande aanwijzing van het College van procureurs-generaal: Een journalist is iemand die zich beroepsmatig bezighoudt met het verzamelen en vervolgens verspreiden van informatie via de publieke media. De toevoeging van het predikaat “beroepsmatig” is opgenomen om het kader aan te geven waarin de bezigheden worden verricht; van degene die zich bezighoudt met berichtgeving (zowel de journalist in dienstverband als de zogenaamde free lancer) mag worden verwacht dat hij in dit door het EHRM terecht van bijzondere betekenis geachte onderdeel van het maatschappelijk verkeer passende zorgvuldigheid betracht. Ik verwijs wederom naar de hiervoor genoemde beroepsethische normen (nagaan van feitelijke grondslag, verificatie van bronnen, recht op weerwoord en op rectificatie), die een richtsnoer kunnen zijn voor de waardering en inkleuring van de maatschappelijk zorgvuldigheid. Ook iemand die juist de openbaarheid zoekt en van oordeel is dat zijn berichtgeving voor een groter publiek bestemd is, moet zich rekenschap geven van de effecten en de uitwerking die aan publicatie zijn verbonden. De enkele stelling dat iemand deelneemt aan het publieke debat is geen vrijbrief voor uitingen, die om die reden niet onder het regime van de strafwet zouden kunnen vallen. In confesso is dat de vrijheid van meningsuiting mag worden beperkt in het belang van de hiervoor opgesomde belangen: nationale veiligheid, territoriale integriteit of openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van gezondheid en de goede zeden. Ook deelnemers aan het publieke debat hebben hun eigen verantwoordelijkheid jegens de wet, hetgeen niet uitsluit dat zij kunnen worden vervolgd voor het doen van discriminerende, racistische of beledigende uitlatingen. Niettemin wil ik niet op voorhand een grens trekken tussen de reeds van oudsher bestaande en de “nieuwe” media, mede gelet op het grote belang dat het EHRM terecht hecht aan de bescherming van het publieke debat dat zo toegankelijk mogelijk moet zijn.

Dat publieke debat moet immers op basis van waarheidsgetrouwe informatie en een pluraliteit van meningen kunnen worden gevoerd. Dat neemt niet weg dat terecht zorgen kunnen worden geuit over de ernstige vergroving van uitlatingen over personen die vooral in Nederland – meer dan in de omringende landen - via het internet worden gedaan. Buiten het bestek van dit wetsvoorstel valt de vraag of en zo ja op welke wijze dit verschijnsel kan worden tegengegaan.

De Stichting Raad voor de Journalistiek is een orgaan van zelfregulering, ingesteld door de beroepsgroep, en functioneert op basis van vrijwilligheid; als een formeel tuchtcollege kan zij niet worden aangemerkt. De Raad is belast met de behandeling klachten van particulieren en van instanties over uitingen in de media. Deze Raad fungeert niet als tuchtcollege, maar beoordeelt wel mede aan de hand van deze beroepsnormen of de ingediende klachten al dan niet gegrond zijn. Niet alle media hebben zich evenwel bereid verklaard mee te werken aan procedures voor de Raad. Deze is thans doende te bezien hoe hij zijn positie meer zichtbaar kan maken en op welke wijze hij een meer actieve rol kan spelen in het publieke debat over journalistieke mores.

In de statuten van de Stichting Raad voor de Journalistiek is de volgende definitie van journalist opgenomen: degene die hetzij in dienstverband, hetzij als zelfstandige, er zijn hoofdberoep van maakt mee te werken aan de redactionele leiding of redactionele samenstelling van publiciteitsmedia. Voorts wordt als journalistieke gedraging beschouwd het handelen of nalaten in het kader van journalistieke werkzaamheden van iemand die geen journalist zijnde, regelmatig tegen betaling medewerkt aan de redactionele inhoud van publiciteitsmedia.

Anders dan in de definities van de Raad voor de Journalistiek of in de Duitse en Belgische regelingen naar voren komt, acht ik de aard van het dienstverband van de journalist of zelfs de omstandigheid dat hij betaling ontvangt voor zijn werkzaamheid niet doorslaggevend voor beroepsmatig handelen. Doorslaggevend is of de publicatie of uiting bedoeld is om in het publieke debat een rol te spelen en of met de berichtgeving openbaarmaking in ruimere kring is beoogd. De thans in het wetsvoorstel opgenomen omschrijving maakt het ook mogelijk dat zogenaamde bloggers en freelance journalisten een succesvol beroep op bronbescherming kunnen doen. Dit brengt evenwel mee dat bij de beoordeling van de vraag of dit beroep terecht is gedaan, ook wordt bezien of zij zich aan de hiervoor genoemde beroepsethische normen hebben gehouden. Prof. Brants geeft in dit verband terecht aan dat voor haar uitgangspunt is en moet blijven dat bronbescherming aan de orde kan komen voor een ieder die een betekenisvolle bijdrage levert aan het publieke debat via alle media, maar dat dit impliceert dat degene die zo'n bijdrage levert dat ook moet doen op

een wijze die in overeenstemming is met de verplichtingen en verantwoordelijkheden die aan de toekenning van dit recht zijn verbonden (DD 2008, blz. 355).

In België is in de wettelijke omschrijving opgenomen: “journalisten, dus eenieder die als zelfstandige of loontrekkende werkzaam is, alsook iedere rechtspersoon, en die regelmatig een rechtstreekse bijdrage levert tot het verzamelen, redigeren, produceren of verspreiden van informatie voor het publiek via een medium en 2. redactiemedewerkers, dus eenieder die door de uitoefening van zijn functie ertoe gebracht wordt kennis te nemen van informatie die tot de onthulling van een bron kan leiden, ongeacht of dat verloopt via het verzamelen, de redactionele verwerking, de productie of de verspreiding van die informatie.” Het Arbitragehof (thans het Grondwettelijk Hof) heeft de werking van deze bepaling uitgebreid tot een ieder die journalistieke activiteiten uitoefent. Hieronder vallen dus ook zogenaamde bloggers, indien deze op regelmatige tijdstippen nieuwsfeiten of opinies online publiceren.

In Duitsland gaat het kort samengevat om personen die aan de voorbereiding, de vervaardiging of de verspreiding van drukwerken, omroepuitzendingen, films of informatie- of communicatiediensten ten behoeve van onderwijs- of meningsvorming, beroepsmatig meewerken of meegewerkt hebben.

Van de zijde van de NVJ is bepleit om in ieder geval af te zien van een strikte wettelijke omschrijving van de beroepsgroep bij de toekenning van het recht op bronbescherming in het Wetboek van Strafvordering. Volstaan kan worden met civielrechtelijke aansprakelijkheid van journalisten (en media) voor publicaties waarin onrechtmatige mededelingen zijn vervat. Het is dan aan degene die meent schade te hebben geleden vanwege een onrechtmatige daad bestaand in de desbetreffende publicatie, om actie te ondernemen. Die actie kan bovendien tevens worden gericht tegen degene die de gewraakte gegevens onrechtmatig heeft verstrekt: bij voorbeeld door middel van misdrijf gemaakte opnamen of beelden.

Ik ben van oordeel dat ik door het afzien van een strikte omschrijving van degenen die een beroep op bronbescherming kunnen doen, op ruimhartige wijze uitvoering heb gegeven aan de uitleg ten deze van artikel 10 EVRM

b. Wanneer uitzondering op bronbescherming

In het initiatiefvoorstel-Jurgens werd de afweging van de gevallen waarin een beroep op bronbescherming werd gedaan en de reikwijdte van het verschoningsrecht aan de rechter opgedragen. Deze moest immers beoordelen of een inbreuk op het zwijgrecht moest worden gemaakt indien

een zwaarderwegend maatschappelijk belang onevenredig grote schade zou worden toegebracht. Geen indicatie was opgenomen van de delicten waarbij doorbreking van het recht op bronbescherming aan de orde kan zijn.

In België en Duitsland is in de wet een recht op bronbescherming voor journalisten opgenomen. Omdat in beide landen geen sprake is van een absoluut recht zijn daarop mede in het licht van artikel 10, tweede lid, EVRM, wettelijke beperkingen gemaakt.

In België bestaat sinds 7 april 2005 de Wet tot bescherming van journalistieke bronnen. Deze wet houdt in dat aan journalisten een recht wordt toegekend om hun informatiebronnen te verzwijgen. Dit recht geldt evenwel niet in zoverre dat zij op vordering van de rechter ertoe gedwongen kunnen worden “de informatiebronnen vrij te geven, indien die van die aard zijn misdrijven te voorkomen die een ernstige bedreiging opleveren voor de fysieke integriteit van één of meer personen, daarin begrepen de misdrijven bedoeld in artikel 137 van het Strafwetboek, in de mate waarin zij de fysieke integriteit in het gedrang brengen, en indien de volgende cumulatieve voorwaarden vervuld zijn:

1° de gevraagde informatie is van cruciaal belang voor het voorkomen van deze misdrijven en

2° de gevraagde informatie kan op geen andere wijze verkregen worden.”

Artikel 137 van het Strafwetboek betreft terroristische misdrijven.

In Duitsland is in paragraaf 53 van de Strafprozessordnung een regeling opgenomen, die het recht op bronbescherming clauseleert: het beroep op de geheimhoudingsplicht geldt niet in de gevallen waarin de verklaring kan bijdragen aan de opheldering van een misdrijf of indien het strafrechtelijke onderzoek betrekking heeft op een strafbaar feit, waarbij (kort samengevat) de democratische rechtsstaat, de buitenlandse veiligheid of de veiligheid van de staat in gevaar is; een strafbaar feit waarbij de seksuele integriteit van een slachtoffer in het geding is, of er sprake is van strafbare feiten die samenhangen met het onttrekken van onrechtmatig verworven vermogensbestanddelen (witwasoperaties), terwijl die informatie niet op andere wijze binnen een redelijke termijn of met aanzienlijk grotere inspanningen kan worden verkregen. De verschoningsgerechtigde journalist kan niettemin in dergelijke gevallen weigeren een verklaring af te leggen indien hij door openbaring van die informatie de identiteit van de bron zou onthullen of deze herleidbaar zou maken.

De NVJ heeft te kennen gegeven dat zij meent dat bronbescherming als regel zou moeten opgaan en slechts in zeer uitzonderlijke gevallen mag worden opgeheven. Zij meent dat dit eigenlijk alleen ter voorkoming van misdrijven aan de orde zou kunnen komen. Zij heeft evenmin behoefte aan een wettelijke afgrenzing, en wijst bovendien op de Straatsburgse jurisprudentie die de Nederlandse rechter voldoende houvast geeft.

Het geheel overziende kom ik tot de conclusie dat het vastleggen van een nadere afgrenzing bestaand in een verwijzing naar delicten waarbij het doorbreken van het recht op bronbescherming aan de orde kan zijn, niet wenselijk is. Het lijkt mij niet juist om op voorhand te bepalen dat alleen ter voorkoming van nog te plegen strafbare feiten de zwijgplicht kan worden doorbroken. Denkbaar is immers dat een einde moet worden gemaakt aan een zeer ernstig misdrijf: een kaping of een gijzeling, of dat een vergelijkbaar ernstig misdrijf kan worden opgehelderd. Ik geef er de voorkeur aan de afweging van de verschillende belangen in concreto op te dragen aan de rechter, zoals ook al in het initiatiefvoorstel Jurgens is geschied. Daartoe is niet noodzakelijk dat zoals in de Duitse regeling alle specifieke beperkingsgronden van artikel 10, tweede lid, EVRM in de wettelijke regeling worden opgenomen: zij kunnen immers rechtstreeks door de Nederlandse rechter worden toegepast. In het voorgestelde artikel 218a, tweede lid, wordt grotendeels aansluiting gezocht bij het initiatief Jurgens. De beoordeling wordt primair aan de rechter-commissaris opgedragen. Als hij het beroep gegrond acht, belet hij de beantwoording van de vraag naar de herkomst van de gegevens (zie ook artikel 187b en artikel 293). Hij wijst het beroep af, indien door het onbeantwoord blijven van de vragen aan een zwaarderwegend maatschappelijk belang een onevenredig grote schade zou worden toegebracht. Deze bewoordingen laten de rechter voldoende ruimte voor een afweging van de uiteenlopende belangen die in de voorliggende concrete strafzaak aan de orde kunnen komen. Ook overwegingen van proportionaliteit en subsidiariteit zullen daarbij moeten worden betrokken.

c. Doorwerking van het recht op bronbescherming bij de toepassing van dwangmiddelen

In het hiervoor genoemde initiatiefvoorstel Jurgens waren bepalingen opgenomen die strekten tot het verlenen van een uitzonderingspositie aan de journalist bij de inbeslagneming van gegevens of gegevensdragers, de doorzoeking van woningen, kantoren en geautomatiseerde werken, en het uitleveren van voorwerpen. De NVJ en het Nederlands Genootschap van Hoofdredacteuren hebben erop gewezen dat dergelijke bepalingen in dit wetsvoorstel ontbreken.

Ik meen dat vanuit een oogpunt van wetgeving het bepaald onwenselijk is voor een relatief gering aantal gevallen telkens op het niveau van een formele wet (namelijk in het Wetboek van Strafvordering) specifieke uitzonderingen te beschrijven. Hetzelfde kan worden bereikt door de beschrijving en uitvoering van prudent beleid, zoals neergelegd in de

aanwijzing van het College van procureurs-generaal inzake de toepassing van dwangmiddelen bij journalisten. Deze aanwijzing is gepubliceerd in de Staatscourant 2002, 46, en geldt in ieder geval nog 31 maart 2010 en voor een ieder kenbaar. Daarin is een duidelijke uiteenzetting opgenomen van de wijze waarop dwangmiddelen tegen journalisten juist tegen de achtergrond van het hen toekomende recht op bronbescherming moeten worden toegepast. Ik meen dat deze toereikend is, ook al omdat juist voor derde-belanghebbenden ten aanzien van wie een aantal dwangmiddelen zijn toegepast, een bijzondere beklagprocedure is opengesteld. Artikel 552a, eerste lid, maakt het voor derde-belanghebbenden, namelijk degene tegen wie een bepaald dwangmiddel niet als verdachte is toegepast, zich in een bijzonder beklagprocedure hiertegen te verzetten. Het betreft de inbeslagneming, het uitblijven van een last tot teruggave, de vordering van gegevens, de vordering medewerking te verlenen aan het ontsleutelen van gegevens, de kennisneming of het gebruik van gegevens, vastgelegd tijdens een doorzoeking of op vordering verstrekt, de kennisneming of het gebruik van gegevens, opgeslagen, verwerkt of overgedragen door middel van een geautomatiseerd werk en vastgelegd bij een onderzoek in zodanig werk, de kennisneming of het gebruik van gegevens als bedoeld in de artikelen 100, 101 en 114, over de vordering gegevens te bewaren en beschikbaar te houden, alsmede de ontoegankelijkmaking van gegevens, aangetroffen in een geautomatiseerd werk, bedoeld in artikel 125o, de opheffing van de desbetreffende maatregelen of het uitblijven van een last tot zodanige opheffing.

De belanghebbenden kunnen voorts schriftelijk verzoeken om vernietiging van gegevens, vastgelegd tijdens een doorzoeking of op vordering verstrekt. Zij kunnen zich beklagen bij de raadkamer van het gerecht waar de hoofdzaak wordt vervolgd. Over de bejegening door politie en het openbaar ministerie kan worden geklaagd in het kader van de daarvoor bestaande klachtprocedures.

3. Aanpassing regeling voor getuigen die zich op hun verschoningsrecht ex artikel 218 en 218a Sv beroepen

Volgens *geldend recht* (artikel 221) kan de getuige die zonder wettige grond weigert op de gestelde vragen te antwoorden, op bevel van de rechter-commissaris, indien dit in het belang van onderzoek dringend noodzakelijk is, in gijzeling worden genomen, totdat de rechtbank daaromtrent zal hebben beslist. De rechter-commissaris geeft het bevel tot gijzeling ambtshalve, op vordering van de officier van justitie of op verzoek van de verdachte. Op grond van artikel 221, tweede lid, doet de rechter-commissaris binnen 24 uur nadat de gijzeling is aangevangen, verslag aan de rechtbank. De rechtbank beveelt binnen twee maal 24 uur

daarna, na verhoor van de getuige, dat deze in gijzeling wordt gehouden of wordt vrijgelaten.

Volgens artikel 222 geeft de rechtbank het bevel tot gijzeling voor maximaal 12 dagen. Dit bevel kan door de rechtbank tijdens het gerechtelijk vooronderzoek na verslag van de rechter-commissaris of op vordering van de officier van justitie, nadat zij de getuige heeft gehoord, telkens met twaalf dagen worden verlengd.

Tijdens het onderzoek op de terechtzitting kan de rechtbank indien dit voor het onderzoek dringend noodzakelijk is een bevel tot gijzeling ten aanzien van de getuige die zonder wettige grond weigert de gestelde vragen te beantwoorden. Voordat het bevel wordt gegeven, worden de getuige en diens advocaat gehoord over de reden van de weigering. Het bevel tot gijzeling is niet langer dan dertig dagen geldig; de rechtbank beveelt voorts op welke tijdstip de getuige opnieuw wordt voorgeleid. Tegen deze beslissing is geen rechtsmiddel opengesteld (artikel 294).

Het *onderhavige voorstel* strekt tot een verkorting van de termijn voor welke de gijzeling kan worden bevolen opdat sneller kan worden gezien of voortzetting van de vrijheidsbeneming van de getuige dringend noodzakelijk is en blijft. Het gaat hier om de groep van de personen die uit hoofde van artikel 218 (de klassieke geheimhouders) en artikel 218a (kortweg journalisten). De beoordeling van het beroep op het verschoningsrecht van deze groep in een bredere context van hun beroepsuitoefening en de specifieke belangen die daarmee zijn gemoeid rechtvaardigt het opnemen van deze regeling in dit kader. De regeling met betrekking tot de gijzeling van overige getuigen (familiaal verschoningsrecht) zal ik behandelen in het wetsvoorstel over de positie van de getuige in het strafproces, aan de voorbereiding waarvan ik volgens aankondiging in mijn brief van 27 februari 2008, over de herziening van het Wetboek van Strafvordering (Kamerstukken II 2007/08 nr. 29 271, nr. 8) zal beginnen. In het geval van degenen die een beroep doen op hun verschoningsrecht of recht op bronbescherming, kan op niet al te lange termijn duidelijkheid worden verkregen over de belangen die in het geding zijn en tegen elkaar moeten worden afgewogen. Tevens is dan duidelijk welke proceshouding de getuige heeft ingenomen. Het is wenselijk dat gelet op de ingrijpende gevolgen van een bevel tot gijzeling steeds wordt gezien of de dringende noodzaak voor het voortduren van de vrijheidsbeneming aanwezig is. De proportionaliteit en subsidiariteit van de inzet van dit middel verdienen aanhoudende aandacht. Het EHRM heeft in zijn arrest in de zaak Voskuil het belang van de toetsing aan deze twee beginselen vooral in het licht van de beperking genoemd in artikel 10 EVRM: “necessary in a democratic society” sterk benadrukt (overwegingen 57 tot en met 71). Het EHRM komt tot de conclusie dat na

een inhoudelijke beoordeling van de tegengestelde belangen in deze zaak het belang van een vrije pers in een democratische samenleving zwaarder weegt.

Voor de duur van de gijzeling tijdens het gerechtelijk vooronderzoek acht ik een verplichte herbeoordeling van de noodzaak tot verlenging door de rechtbank na zes dagen wenselijk. Voor de gijzeling die wordt bevolen tijdens het onderzoek op de terechtzitting wil ik de maximale termijn van het eerste bevel tot gijzeling eveneens op zes dagen stellen. Niet is gebleken dat een maximale duur van dertig dagen in dit soort zaken nodig is. Ook hier geldt dat eerder zicht moet zijn of worden verkregen op de omvang van de in het geding zijnde belangen. De ondergrens is dat gijzeling achterwege kan blijven of niet moet worden voortgezet, indien redelijkerwijs kan worden aangenomen dat toepassing van gijzeling de getuige niet tot nadere gedachten of verklaring zal brengen. Ik ben van mening dat een totale duur van zestien dagen voldoende moet zijn om te komen tot een gefundeerd oordeel over de vraag of een verklaring zal worden afgelegd, mede gelet op de zwaarte van het toe te passen dwangmiddel vrijheidsbeneming ten aanzien van een niet verdachte. Nieuw is voorts de bepaling van artikel 222, vierde lid, en van artikel 294a, tweede lid. Hiermee wordt de mogelijkheid geopend om teneinde het belang van de getuige en van diens beroepsgroep goed te kunnen wegen een vertegenwoordiger van die beroepsgroep als deskundige te horen bij de beslissing of de gijzeling al dan niet moet voortduren. Dit sluit aan bij reeds bestaande afspraken om bijvoorbeeld de Deken van de Orde van Advocaten te raadplegen bij de toepassing van dwangmiddelen als binnentreden ter inbeslagneming in het kantoor van een advocaat. Bij de beoordeling van mededelingen die aan geheimhouders zijn gedaan met het oog op toepassing van artikel 126aa, is in artikel 4, tweede lid, van het Besluit bewaren en vernietigen niet-gevoegde stukken, Stb. 1999, 548, is eveneens voorzien in overleg met een gezaghebbend lid van de beroepsgroep waartoe de betrokken geheimhouder die als verdachte is aangemerkt, behoort.

Tenslotte heb ik opgenomen dat tegen de beslissing van de rechtbank of van het gerechtshof tot verlenging gijzeling tijdens het onderzoek op de terechtzitting hoger beroep openstaat. De bepaling in het huidige 294, derde lid, staat geen rechtsmiddel toe. Wel kan de getuige om ontslag uit de gijzeling verzoeken en tegen de met redenen omklede afwijzing daarvan – op grond van de toepasselijkheid van artikel 223, vierde lid, - binnen drie dagen, nadat de beslissing is betekend in hoger beroep. Wordt in hoger beroep opnieuw tot afwijzing besloten, dan staat daarna beroep in cassatie open. Het betreft dan alleen nog zaken waarin de getuige nog steeds in

gijzeling verblijft; zodra deze in vrijheid is gesteld, kan hij niet meer opponeren tegen het voortduren van de gijzeling of achteraf ageren tegen de rechtmatigheid van het aanvankelijk gegeven bevel.

In haar dissenting opinion bepleitte de toenmalige Nederlandse rechter in het EHRM, mevr. Thomassen, een aanpassing van de wettelijke regeling op dit punt. Cassatie tegen de gijzelingsbeschikking zou in haar opvatting ook mogelijk moeten worden indien de gijzeling reeds was opgeheven. In dit concrete geval was het ingestelde cassatieberoep van de getuige ingetrokken nadat het bevel tot gijzeling was opgeheven. Bij het ontbreken van belang zou dat cassatieberoep immers niet ontvankelijk worden verklaard en de Hoge Raad niet aan een inhoudelijke beoordeling van de merites van de gijzelingsbeschikking toekomen.

Met de bekorting van de duur van het bevel tot gijzeling, de mogelijkheid van beoordeling van het beroep van de getuige in een bredere context en de introductie van beroep in cassatie tegen beslissing tot verlenging van gijzeling uitgesproken door het gerechtshof ben ik in ruime mate tegemoet gekomen aan het door mevr. Thomassen genoemde punt.

Bovendien is de wens uitgesproken dat een beslissing tot gijzeling tijdens het vooronderzoek niet meer door de rechter-commissaris zou mogen worden genomen, maar slechts door de rechtbank. (Brants, blz 352, G. Schuijt in Trouw 28 november 2007, ook mondeling bepleit door de NVJ) Ik meen dat de huidige regeling nu al garandeert dat het bevel dat weliswaar door de rechter-commissaris wordt gegeven, op zeer korte termijn door de rechtbank wordt beoordeeld. De RC brengt immers binnen 24 uur nadat het bevel is gegeven al verslag uit aan de rechtbank, die op haar beurt binnen twee maal 24 uur beslist over de juistheid van het bevel. Ik acht dit voor het opleggen van vrijheidsbeneming gelet op het niveau van de functionarissen die de beslissing moeten een verantwoorde en redelijke regeling. Zo kan de inverzekeringstelling van een verdachte voor maximaal drie dagen worden bevolen door een hulpofficier van justitie en de bewaring van een verdachte voor veertien dagen door de rechter-commissaris. De eerste belangenafweging bij de beoordeling van een beroep op verschoningsrecht of bronbescherming kan heel goed worden gemaakt door de rechter in de zaak waarin het beroep wordt gedaan. Het wordt op zeer korte termijn door de meervoudige kamer van de rechtbank op zijn merites beoordeeld. In deze situatie behoeft naar mijn oordeel geen wijziging te worden gebracht, omdat zij de getuige reeds voldoende rechtsbescherming biedt.

Prof. Brants heeft voorts bepleit om de regeling van de gijzeling buiten toepassing te verklaren voor de journalist die als getuige wordt opgeroepen en zich op bronbescherming beroept (Brants, blz. 352). Zij meent dat kan

worden volstaan met het vervolgen van personen die zonder redelijke grond weigeren te verklaren, op grond van artikel 192, eerste lid, Wetboek van Strafrecht. Ik ben van mening dat daarmee niet kan worden bereikt dat een verklaring die het oordeel van de rechter voor de waarheidsvinding in het onderzoek dringend noodzakelijk is, wordt afgelegd. Het in het vooruitzicht stellen van een vervolging terzake zal de getuige niet voldoende aansporen om alsnog te verklaren. Het onmiddellijk in gijzeling nemen van een weigerachtige getuige, ook als deze zich op zijn verschoningsrecht beroept, is weliswaar een ingrijpend middel maar het kan naar mijn oordeel in het belang van het onderzoek en de waarheidsvinding niet worden gemist.

4. Financiële paragraaf

Het overwegen of toepassen van gijzeling van getuigen die zich op hun verschoningsrecht of recht op bronbescherming beroepen, doet zich in de huidige praktijk hoogst zelden voor. Het wetsvoorstel zal hierin geen verandering brengen. De voorgestelde regeling zal naar thans valt te voorzien, geen wezenlijke invloed hebben op de werklast van openbaar ministerie en zittende magistratuur. Eventuele kosten kunnen binnen mijn begroting worden opgevangen.

5. Artikelsgewijs

Artikel I

Onderdeel A (*artikel 218a: toekenning recht op bronbescherming*)

Voor het bereik van het wetsvoorstel verwijs ik naar de algemene toelichting in paragraaf 2.

Ik merk in aanvulling daarop nog op ik naast de beroepsmatige berichtgeving nog heb opgenomen informatievergaring teneinde bescherming te bieden aan degenen die zich hoofdzakelijk met het vergaren van documentatie en achtergrondinformatie bezighouden ten behoeve van de berichtgeving in het openbaar. Hun activiteiten zijn niet primair gericht op publicatie van gegevens, maar op het verzamelen van informatie die verantwoorde openbare berichtgeving mogelijk moet maken. Thans is reeds duidelijk dat uit het recht op bronbescherming voortvloeit dat evenmin mag worden opgetreden tegen ondersteunend personeel in redactielokalen e.d. Uit de opname van het woord “toevertrouwd” blijkt dat het gaat om informatie die de oorspronkelijke bron vertrouwelijk heeft verstrekt, in die zin dat hij daarbij als voorwaarde heeft gesteld dat bij publicatie de informatie niet tot hem herleidbaar zou zijn.

Een belangrijk aspect van de uitingsvrijheid voor journalisten is dat aan hen gelet op het belang van de “free flow of information” in een democratische

samenleving een min of meer onafhankelijke positie toekomt. Van het voortdurend actief optreden van de overheid tegen journalisten om hun bronnen te achterhalen, kan volgens het EHRM een zogenaamd “chilling effect” uitgaan, dat ertoe kan leiden dat deze bronnen opdrogen en dat het niet meer mogelijk zal zijn om misstanden te onthullen waarbij diezelfde overheid is betrokken. Een wettelijke verplichting voor journalisten (actief of passief) om aanstonds aan strafrechtelijk onderzoek tegen derden mee te werken (als de lange arm van justitie) is tegen deze achtergrond dan ook onwenselijk. In gelijke zin is dit opgenomen in de hierboven genoemde Aanwijzing van het College van procureurs-generaal inzake het

Onderdeel B (*artikel 222: beperking duur gijzeling geheimhouders*)

In het derde en vierde lid zijn bijzondere bepalingen opgenomen voor de duur van de gijzeling van personen die zich op een professioneel verschoningsrecht beroepen. Voor de wijze waarop de gijzeling wordt gelast door de rechter-commissaris en beoordeeld door de rechtbank gelden de bestaande eerste twee leden van dit artikel voor de gehele groep van personen die om welke reden dan ook weigeren vragen te beantwoorden. Ik meen dat deze uitzondering thans te rechtvaardigen is omdat voor de professionele geheimhouders een afweging in de bredere context van wat binnen de beroepsgroep als een passende normering van het eigen handelen wordt beschouwd, noodzakelijk is.

Aan de regeling van de positie van de getuige in het algemeen zal ik, zoals meegedeeld in het voortgangsbericht over de herziening van het Wetboek van Strafvordering van 27 februari 2008 (Kamerstukken II 2007/08, 29 271 nr. 8), zal ik later toekomen. De herziening van dit onderdeel van de regeling gaat het bestek van dit wetsvoorstel thans te buiten en ik geef er de voorkeur aan om dit in het kader van een groter geheel te bezien.

Onderdeel C (*artikel 294a: rechtsmiddel tegen bevel tot verlenging van gijzeling*)

Dit artikel bevat een bijzondere regeling voor de duur van de gijzeling van personen die zich op professioneel verschoningsrecht beroepen en uit dien hoofde vragen die hen door een rechter zijn gesteld, te beantwoorden.

In dit artikel is tevens een bijzondere regeling voor het instellen van een rechtsmiddel opgenomen tegen de beslissing opgenomen in het derde en vierde lid. Voor de noodzaak van een dergelijke regeling verwijs ik naar paragraaf 3 van de algemene toelichting.

In het vierde lid is nog een bijzondere regeling voor het aanwenden van een rechtsmiddel tegen een beslissing tot verlenging van de gijzeling door een gerechtshof opgenomen. Omdat de regeling van de gijzeling tijdens het onderzoek op de terechtzitting in eerste aanleg op grond van de algemene schakelbepaling van artikel 415 op de behandeling van het hoger beroep

van toepassing is, heb ik het openstellen van het rechtsmiddel in het onderhavige artikel opgenomen. De bepalingen omtrent gijzeling blijven dan bijeen en nopen niet tot het formuleren van een wel zeer specifieke uitzondering in het algemene artikel 415.

De Minister van Justitie,